

Editoriaal

Zedenzaken en de politie

Cahiers Politiestudies
Jaargang 2022-2, nr. 63
p. 7-12
© Gompel&Svacina
ISBN 978-94-6371-369-6

Sofie De Kimpe¹, Janine Janssen², Pia Struyf³ en Jan Winter⁴, gasteditoren

Toen Maslow in de jaren veertig van de vorige eeuw furore maakte met zijn ‘behoefte-piramide’ plaatste hij fysiologische behoeften van de mens – denk aan water, eten, slaap maar ook seksualiteit – in de basis. We komen pas aan betekenisvolle relaties en zelfverwezenlijking toe als eerst aan die primaire levensbehoeften is voldaan. Zonder dat gaat het niet (Maslow, 1943). Over die piramide is in de loop der jaren veel gekibbeld over de door Maslow aangebrachte ordening en thema's die toevoeging aan of verwijdering uit die piramide zouden verdienen (zie bijvoorbeeld Kenrick, Griskevicius, Neuberg & Schaller, 2010; Peterson & Park, 2010), maar seksualiteit blijft een belangrijke positie houden.

Aan de ene kant is er het besef dat seksualiteit iets natuurlijks is en dat het onlosmakelijk met de mens verbonden is. Aan de andere kant wil dat vanzelfsprekende karakter van seksualiteit niet zeggen dat er zich nooit problemen voordoen. Bij seksualiteit gaat het niet alleen om biologie en fysiologie. Seksualiteit speelt ook een belangrijke rol in het sociale domein. Hoe over seksuele identiteiten en bijbehorende maatschappelijke rollen – gender – wordt gedacht, wordt immers sterk beïnvloed door sociale factoren (Althoff & Janssen, 2013).

Als het allemaal in orde is, dan vindt seksualiteit en seksuele activiteit plaats binnen een veilige context waarin wederzijdse instemming, vrijwilligheid en gelijkwaardigheid vanzelfsprekend zijn. Dat betekent concreet dat partners elkaar laten blijken en ook in staat zijn om elkaar te laten weten dat ze het seksuele contact willen. Er wordt met andere woorden geen (lichamelijke, psychische of andere vormen van) druk of manipulatie uitgeoefend. Daarbij is het ook belangrijk dat geen van de partners een groot overwicht heeft door macht of leeftijd waarbij de ander afhankelijk is. Als aan

¹ Hoogleraar Criminologie aan de Vrije Universiteit Brussel.

² Lector Veiligheid in Afhankelijkheidsrelaties aan Avans Hogeschool en de Politieacademie, hoofd onderzoek van het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld van de Nationale Politie en bijzonder hoogleraar Rechtsantropologie aan de Open Universiteit.

³ PhD researcher, Onderzoeksgroep CRIS, Vrije Universiteit Brussel.

⁴ Recherchepsycholoog bij de Nationale Politie Nederland.

deze voorwaarden niet wordt voldaan, is er sprake van seksueel grensoverschrijdend gedrag (Van Beek & Van Berlo, 2015).

Dat seksuele grensoverschrijdende gedrag kan zich in verschillende gedaanten voordoen en niet alleen sociale maar ook strafrechtelijke normen overschrijden (Höing & Janssen, 2017). Het kan om gedragingen gaan tegen minderjarigen en tegen meerderjarigen. Vaak zijn mannen dader maar kunnen de slachtoffers van het mannelijke geslacht, van het vrouwelijke geslacht of transgender zijn. De dader kan een familielid zijn (denk aan incest), maar het kan ook een (ex-)partner, een collega of een volslagen onbekende zijn. Bij seksueel geweld kan het om fysieke vormen gaan uiteenlopend van ongewenste aanrakingen tot aanranding, verkrachting of seksuele moord. Tegenwoordig is er ook steeds meer aandacht voor psychisch geweld, zoals het vernederen van mensen wegens hun seksuele geaardheid (gay bashing). Seksueel geweld manifesteert zich al lang niet meer enkel offline, maar ook online door sexting, afpersing, het maken en verspreiden van kinderpornografisch materiaal of bijvoorbeeld de seksuele mishandeling van dieren. Verder is er een debat gaande over de mate waarin sekswork al dan niet vrijwillig wordt uitgevoerd. Vast staat dat de consequenties van seksueel grensoverschrijdend gedrag immens zijn en een grote impact hebben op het fysieke en psychische leven van slachtoffers (Höing & Janssen, 2017).

Opvattingen over wat seksueel wel en niet kan, zijn niet in steen gehouwen. Er kunnen zich culturele verschillen voordoen (zie bijvoorbeeld: Janssen, 2015; Janssen, Timmer & Janmaat, 2020) en veranderingen doorheen de tijd. Denk in dit verband bijvoorbeeld aan het strafbaar stellen van verkrachting binnen het huwelijk, maar het meest actuele voorbeeld is natuurlijk het debat dat naar aanleiding van de #MeToo-beweging op gang is gekomen (Janssen, 2018).

Wie er de politiestatistiek op naslaat, zal echter snel tot de vaststelling komen dat seksuele misdrijven geen groot aandeel innemen in het totale criminaliteitsbeeld van de politie. Maar het aandeel lijkt wel te stijgen. Seksuele agressie blijkt zich nog steeds te verschuilen achter een groot *dark number*. De aangiftebereidheid blijkt laag. Daartegenover staat de grote impact die seksuele agressie heeft op slachtoffers en de *moral panic* die telkens opnieuw lijkt te ontstaan wanneer er een incident in de media wordt gemeld. Dit heeft natuurlijk te maken met de zeer ernstige fysieke en psychische impact van seksuele agressie op het menselijk leven. De grote mediagevoeligheid van het fenomeen leidt gestadig tot knipperlichten bij de overheid, die het antwoord veelal zoekt in strenger straffen. Positief is dat seksuele agressie veel meer dan vroeger *à sérieux* wordt genomen, minder ‘conservatief’ wordt benaderd en er steeds vaker multidisciplinaire oplossingsstrategieën worden aangereikt. Maar er zijn nog vele uitdagingen. Dit cahier biedt inzicht in het fenomeen van seksuele misdrijven en de wijze waarop de politie in Nederland en in België naar antwoorden zoekt voor het oplossen ervan.

David Cummins⁵ beschrijft vanuit de politionele praktijk het ontstaan en de werking van de Zorgcentra na Seksueel Geweld in België. Op dit ogenblik zijn er in België vijf van dergelijke zorgcentra, met name in Gent, Antwerpen, Brussel, Charleroi en Luik. Op termijn moet elke provincie hierover beschikken. De essentie van de oprichting

⁵ Federale Politie, CSD Halle-Vilvoorde.

van dergelijke zorgcentra ligt in het feit dat bij de eerstelijnszorg van slachtoffers van seksuele feiten, medische zorg belangrijker is dan politionele. Slachtoffers moeten daarom niet langer eerst aangifte doen bij de politie alvorens er een sporenonderzoek bij het slachtoffer (veelal op het lichaam) kan worden gestart. Slachtoffers kunnen langsgaan bij een daartoe speciaal ingerichte spoedafdeling van het ziekenhuis waar ze zich kunnen laten onderzoeken. Tegelijkertijd worden ze voorzien van gepaste psychologische steun en begeleiding. Nadien kunnen de slachtoffers zelf bepalen of ze al dan niet aangifte doen bij de politie en dit tot zes maanden na de feiten. Ondertussen blijven de verzamelde sporen (veelal DNA) bewaard en gaat er geen bewijsmateriaal verloren. Met het oprichten van deze Zorgcentra na Seksueel Geweld verwacht men de aangiftebereidheid te verhogen en de kwaliteit van de opgenomen sporen te verbeteren. Recente multidisciplinaire samenwerkingsvormen zoals de Zorgcentra na Seksueel Geweld tonen aan dat een samenwerking tussen de politiediensten en de gezondheidszorg een grote meerwaarde kan bieden aan de opvang en het herstel van slachtoffers van seksueel geweld enerzijds en aan de kans op vervolging van daders anderzijds.

De bijdrage van **Nienke Scholten**⁶ en **Kasia Uzieblo**⁷ gaat over seksueel gewelddadig gedrag binnen een familiale context of intrafamiliaal seksueel geweld. Hoewel dit fenomeen afgelopen jaren zowel in Nederland als in België heel wat aandacht kreeg door politie en justitie, kende het een sterke opflakking tijdens de afgelopen coronaperiode. Na een inleidende kadering van seksueel geweld gaan beide auteurs dieper in op seksueel gewelddadig gedrag binnen de familiale context. Ze bespreken de factoren die het hulpzoekende gedrag bij slachtoffers van (intrafamiliaal) seksueel geweld bemoeilijken. Net als in de bijdrage van David Cummins wordt vastgesteld dat multidisciplinaire samenwerkingsinitiatieven een meerwaarde kunnen vormen in een kwaliteitsvolle aanpak van dit fenomeen. De auteurs besluiten dat, hoewel de laatste jaren geïnvesteerd is in de opvang van slachtoffers van seksueel geweld en de preventie van intrafamiliaal geweld via de uitrol van respectievelijk de Zorgcentra na Seksueel Geweld en de Family Justice Centra, er nog steeds uitdagingen blijven in de benadering van dergelijke geweldsituaties en er meer informatie en expertise over zowel het fenomeen als de aanpak ervan noodzakelijk is.

Caroline Stappers⁸, **Anne Lemonne**⁹ en **Bertrand Renard**¹⁰ bespreken de Seksuele Aggressie Set (SAS), een instrument dat al heel lang en heel vaak wordt gehanteerd in het forensisch onderzoek om sporen te verzamelen van seksuele agressie. Ze geven aan dat bijna drie decennia lang de Seksuele Aggressie Set werd gezien als de ideale oplossing om sporen te vrijwaren en materiële bewijzen van verkrachting en aanranding te leveren. Deze kit werd in 2012 grondig geëvalueerd en men stelde vast dat het forensisch onderzoek en het gebruik van de SAS in het bijzonder op heel wat verschillende manieren wordt uitgevoerd. Bovendien, door het in het leven roepen van Zorgcentra na Seksueel Geweld (ZSG) krijgen nu ook gezondheidsactoren een centrale rol bij de zorg van slachtoffers van seksueel geweld en dus het verzamelen van sporen. Momenteel bevindt België zich daardoor in een situatie waar verschillende modellen naast elkaar

⁶ Politie/Parket Limburg, Genk/Hasselt, België.

⁷ De Forensische Zorgspecialisten, Utrecht; Vrije Universiteit Brussel, Brussel.

⁸ Onderzoeker OD Criminologie NICC.

⁹ Werkleider OD Criminologie NICC.

¹⁰ Werkleider OD Criminologie NICC.

worden toegepast. De onderzoekers pleiten ervoor om de algemene juridische procedure voor de toepassing van SAS verder te professionaliseren.

Pia Struyf¹¹ en **Yente Neelen**¹² breken een lans voor de sector van het sekswerk. Ze stellen vast dat sekswerkers een zeer ontoegankelijke groep vormen voor politie, beleid, hulpverlening en wetenschap, waardoor we kunnen spreken van een hidden/hard-to-reach populatie. Het is vaak moeilijk om een representatief beeld te krijgen van de sector en sekswerkers te motiveren om deel te nemen aan activiteiten, projecten en onderzoek. Verschillende redenen liggen aan de basis van deze ontoegankelijkheid, zoals stigmatisering en discriminatie, wet- en regelgeving omtrent sekswerk en het groot belang dat sekswerkers hechten aan anonimiteit. Om hier een antwoord op te bieden gaat deze bijdrage in op enkele strategieën om het bereik en de representativiteit enerzijds en het vertrouwen van sekswerkers anderzijds te vergroten op basis van de literatuur en enkele good practices uit de praktijk. Zonder exhaustief te willen zijn gaat deze bijdrage onder andere in op samenwerkingen op verschillende niveaus, steekproefmethoden, advertenties en online applicaties om sekswerkers te bereiken. Daarnaast gaat de bijdrage ook dieper in op enkele aandachtspunten aangaande attitude en houding ten opzichte van sekswerkers.

Zoals reeds gesteld kennen seksuele misdrijven een groot *dark number*. Seksueel geweld is volgens **Joke Depraetere**¹³, **Ines Keygnaert**¹⁴ en **Christophe Vandeviver**¹⁵ een veelvoorkomend probleem dat grote gevolgen kan hebben voor het slachtoffer. Het is daarom belangrijk om inzicht te krijgen in het fenomeen zodat we enerzijds kunnen voorzien in een goede opvang voor slachtoffers, maar anderzijds ook slachtofferschap in de toekomst kunnen vermijden om de gezondheids-, juridische en sociale gevolgen te beperken. In die zin is het belangrijk om de aangiftebereidheid omhoog te krijgen. De auteurs onderzochten de aangiftebereidheid van 1.291 slachtoffers van seksueel geweld in België. Resultaten tonen aan dat minder dan 5% van de vrouwelijke slachtoffers en minder dan 3% van de mannelijke slachtoffers het delict aangeven bij de politie. Slachtoffers geven hiervoor als voornaamste redenen aan dat het incident niet ernstig genoeg was en ze niet wisten wat er zou gebeuren als ze de politie op de hoogte zouden brengen. De perceptie van de slachtoffers over de ernst van het delict is de belangrijkste voorspeller om het delict al dan niet aan te geven. De bijdrage eindigt met verscheidene beleidsaanbevelingen voor de aanpak van seksueel geweld en het verhogen van de aangiftebereidheid.

Volgens **Jasper J. van der Kemp**¹⁶ is het opsporen van daders die een zedendelict hebben gepleegd een complex opsporingsvraagstuk als de dader en het slachtoffer geen directe of (voor de politie) herleidbare relatie hebben. In Nederland worden bij het zoeken naar de dader verschillende gegevensbestanden gebruikt. Deze bijdrage heeft als centrale

¹¹ PhD researcher, Onderzoeksgroep CRIS, Vrije Universiteit Brussel.

¹² Jurist, Politiezone Antwerpen.

¹³ Aspirant FWO (11G0819N en 11G0821N), Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal recht, Universiteit Gent.

¹⁴ Professor en postdoctoraal onderzoeker, International Centre for Reproductive Health (ICRH), Vakgroep Volksgezondheid en Eerstelijnszorg, Universiteit Gent.

¹⁵ Onderzoeksprofessor, Institute for International Research on Criminal Policy (IRCP), Vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal recht, Universiteit Gent.

¹⁶ Coördinator Minor Forensische Criminologie & Onderzoeker Project Gerede Twijfel & Cold Cases Amsterdam, Member of the Amsterdam Laboratory for Legal Psychology (ALLP).

vraag in hoeverre en op welke wijze gegevensbestanden bijdragen aan het opsporen van daders van zedendelicten. Er wordt besproken welke informatie van een zedendelict beschikbaar is en op welke wijze die gegevens in verschillende gegevensbestanden komen. De directe bijdrage van informatie in gegevensbestanden in de opsporing als sturingsinformatie staat daarbij centraal. Aan de hand van de indirecte bijdrage van gegevensbestanden door de kennis die ermee wordt gegenereerd door criminologisch onderzoek, wordt geschetst op welke wijze de opsporing daarmee wordt ondersteund.

In Nederland kunnen officieren van justitie sinds 1999 gecompliceerde zedenzaken voorleggen aan een multidisciplinaire commissie, de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken (LEBZ). De deskundigen van de LEBZ verschaffen inzicht in de waarde van de verklaringen en in de gedragswetenschappelijke aspecten die relevant zijn voor de bewijsvoering. Gezamenlijk adviseren ze de officier van justitie over de vervolgstappen in een zaak. In deze bijdrage bespreken **Mirjam ter Beek** en **Nicole Nierop**¹⁷ de aanleiding voor de oprichting van de LEBZ en de werkwijze. Vervolgens beschrijven ze de kenmerken van de behandelde zaken van de afgelopen jaren, waarbij de auteurs ook ingaan op de conclusies en de uiteindelijke juridische afdoening.

In een praktijkbijdrage schetsen **Lidewijde van Lier**, **Yet van Mastrigt** en **Amanda de Haan**¹⁸ de ontwikkelingen binnen Zedenspecialisme bij de Nederlandse politie. De auteurs beschrijven de vele veranderingen die in de aanpak van seksuele misdrijven hebben plaatsgevonden. Hierbij stellen ze vast dat onderzoek naar zedenmisdrijven een ver doorgedreven specialisatie is geworden en dit ook noodzakelijk is. De maatschappelijke druk is groot, de bewijsvoering is lastig terwijl langdurende politieonderzoeken zorgen voor onzekerheid bij slachtoffers en hun omgeving. De werkvoorraden zijn zo hoog dat de kwaliteit van de opsporing onder druk staat, net als de bejegening van slachtoffers. Het behoort volgens hun tot de rationele taak van de politie om de waarheid te achterhalen. Deze professionals stellen zich de vraag of het strafrecht daaraan voldoet. Is het strafrecht altijd de beste of de enige oplossing? Volgens hen is het tijd om een realistisch beeld te geven van de mogelijkheden van de opsporing en te zoeken naar alternatieven die aansluiten bij de huidige tijdgeest. Hierbij stellen ze stevast dat een integrale aanpak gericht op opsporing én preventie onontbeerlijk is bij de bestrijding van misdrijven. Hierbij spelen vele partners een rol.

Volgens **Chantal Epskamp-Dudink**¹⁹ kent de opsporing en vervolging van zedenmisdrijven in Nederland een aantal praktijkuitdagingen: ten eerste is er een groot aantal meldingen van zedenmisdrijven die niet tot een aangifte leiden. Een groot deel van de aangiften leidt vervolgens niet tot een succesvolle veroordeling. Ten tweede worden tijdens de opsporing, onder andere in seksueelgeweldzaken, nauwelijks intelligenceproducten ingezet. Dit terwijl intelligencegestuurd opsporen (vanuit het oogpunt van kwaliteitsverbetering) hoog op de agenda van de Nederlandse Nationale Politie staat. Via haar bijdrage wil deze auteur een praktisch handvat bieden aan deze praktijkuitdagingen. Er is onderzocht in hoeverre het reconstrueren van scenario's in

¹⁷ Drs. M.K. ter Beek is onderzoeker van de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken (LEBZ). Mr. drs. N.M. Nierop is coördinator van de LEBZ. Het coördinatiepunt van de LEBZ is ondergebracht bij het Team Recherchepsychologen, Landelijke Eenheid van de Nationale Politie.

¹⁸ Allen senior adviseurs Landelijk Programma Zeden Kinderpornografie en Kindersekstoerisme, Nationale Politie Nederland.

¹⁹ Onderzoeker bij de politie-eenheid Noord-Holland, Nationale Politie Nederland.

seksueelgeweldzaken hierbij helpend kan zijn. Resultaten tonen dat scenarioreconstructie kan bijdragen aan: (1) effectievere sturing tijdens het opsporingsproces, (2) betere toetsing en uitsluiting van alternatieve scenario's, (3) hierdoor potentieel meer kans op succesvolle vervolging. Ter discussie staat of de methodiek van de scenarioreconstructie wel past in het huidige werkklimaat van de zedenrecherche.

Madeleine Van der Bruggen²⁰ en **Arjan Blokland²¹** behandelen het fenomeen kinderpornografie, meer specifiek de netwerken van kindermisbruik op het dark web. Ze analyseerden meer dan 400.000 berichten verstuurd op een groot Engelstalig kinderpornografisch darkwebforum. Er werden substantiële verschillen in gebruikersactiviteit gevonden, zowel tussen forumleden onderling als over tijd, leidend tot een zestal profielen van leden op deze fora. Dit geeft verdiepend inzicht in dynamieken op deze kinderpornografische fora en kan politiediensten nationaal en internationaal helpen in het prioriteren van die leden met de grootste invloed en risico op toekomstig en escalerend delictgedrag. De implicaties en praktische toepassingen van dit onderzoek worden besproken in de context van de huidige Nederlandse aanpak en het beleid op het gebied van de opsporing van kinderporno.

Bibliografie

ALTHOFF, M. & JANSSEN, J. (2013). 'Wat heeft het allemaal om het lijf? Over het belang van het begrip gender', in: *Justitiële Verkenningen*, nr. 5: 9-24.

BEEK, I. VAN & BERLO, W. VAN (2015). *Whitepaper seksuele grensoverschrijding en seksueel geweld*, Utrecht: Movisie/Rutgers WPF.

HÖING, M. & JANSSEN, J. (2017). 'Seksueel grensoverschrijdend gedrag', HÖING, M., JANSSEN, J., BOER, A. & LIEBREGTS, M. (red.), *Besprekbaar maken van seksualiteit en intimiteit*, Bussum: Coutinho.

JANSSEN, J. (2015). 'Eer, geweld en homoseksualiteit', *Tijdschrift voor de Politie*, nr. 5: 31-34.

JANSSEN, J. (2018). 'Eén jaar na #MeToo: hoe nu verder? Een blik vanuit een criminologisch perspectief', *Tijdschrift voor Seksuologie*, 42(3).

JANSSEN, J., TIMMER, W. & JANMAAT, W. (2020). 'Problemen bij de aanpak van vrouwenbesnijdenis vanuit politiek perspectief', *Tijdschrift voor Seksuologie*, 44(3).

KENRICK, D.T., GRISKEVICIUS, V., NEUBERG, S.L. & SCHALLER, M. (2010). 'Renovating the Pyramid of Needs Contemporary Extensions Built Upon Ancient Foundations', *Perspectives on Psychological Science*, 5(3), 292-314.

MASLOW, A.H. (1943). 'A theory of human motivation', *Psychological Review*, 50, 370-396.

PETERSON, CH. & PARK, N. (2010). 'What Happened to Self-Actualization? Commentary on Kenrick et al'. *Perspectives on Psychological Science*, 5(3), 320-322.

²⁰ Senior onderzoeker, Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld Tegen Kinderen.

²¹ Universiteit Leiden, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR), Aalborg University (Denemarken).